TARİH

10. SINIF

YAZILIYA HAZIRLIK

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 3

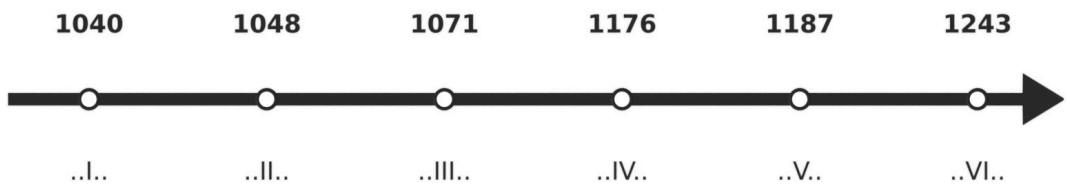
TYMM 2026-2027

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. Aşağıda Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında yapılan altı savaşa ait bilgi kartları ile bir tarih şeridi verilmiştir.

Kart	Taraflar	Savaşa ait bilgi
A	Türkiye Selçuklu Devleti – Moğollar	Sivas'ın kuzeydoğusunda yapıldı; Baycu Noyan komutasındaki ordu galip geldi.
B	Selçuklular – Gazneliler	Merv yakınlarında yapıldı; Gazneli Sultanı Mesud yenildi.
C	Büyük Selçuklu Devleti – Doğu Roma (Bizans) ve Gürcü kuvvetleri	Erzurum yakınlarındaki ovada yapıldı; Gürcü komutan Liparit esir alındı.
D	Eyyubiler – Haçlılar	Taberiye Gölü yakınlarında yapıldı; ardından Kudüs yeniden fethedildi.
E	Türkiye Selçuklu Devleti – Doğu Roma	Sultan II. Kılıçarslan, İmparator Manuel Komnen komutasındaki orduyu Göller Bölgesi'nde yendi.
F	Büyük Selçuklu Devleti – Doğu Roma	Sultan Alp Arslan, İmparator Romen Diyojen'i (Romanos Diogenes) esir aldı.

Tarih şeridi: ..I.. (1040) – ..II.. (1048) – ..III.. (1071) – ..IV.. (1176) – ..V.. (1187) – ..VI.. (1243)

1.1. Kronolojinin doğru olabilmesi için tarih şeridinde rakamla belirtilen boşluklara gelmesi gereken kartın harfini ve savaşın adını yazınız. (6 puan)

1.2. Kartlarda verilen savaşlardan hangisi Türkler arasında yapılmıştır? Bu savaşın Türk tarihinin seyrine etkisini yazınız. (4 puan)

2. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

Büyük Selçuklu Devleti'nde ülke, eyaletlere ayrılarak yönetilirdi. Bazı eyaletlere melik adı verilen hanedan üyeleri gönderilirdi. Meliklerin devlet yönetimini ve askerlik işlerini öğrenmeleri amacıyla yanlarına atabey adı verilen tecrübeli devlet adamları ve komutanlar görevlendirilirdi. Atabey, meliğin eğitiminden sorumlu olur; melik küçük yaşta ise eyaleti onun adına yönetirdi. Atabeylerin önemli bir kısmı, sultanın sarayında yetişmiş gulam kökenli komutanlardı. Bu uygulamayla hem hanedan üyelerinin devlet yönetimine hazırlanması hem de eyaletlerin merkeze bağlı kalması amaçlanmıştı.

Kaynak B

Sultan Melikşah'ın 1092'de ölümünden sonra oğulları arasında uzun süren taht mücadeleleri başladı. Bu mücadelelerde melikler, yanlarındaki atabeylerin askerî gücüne dayanarak tahtı ele geçirmeye çalıştı. Merkezî otoritenin zayıfladığı bu dönemde atabeyler, eğitimini üstlendikleri melikler adına eyaletleri fiilen yönetmeye başladı. Zamanla bazı atabeyler, yönetimlerindeki bölgeleri babadan oğula geçen siyasi yapılara dönüştürdü. Böylece Musul'da Zengiler, Azerbaycan'da İldenizliler, Fars bölgesinde Salgurlular gibi atabeylikler ortaya çıktı. Türkiye Selçuklu Devleti'nde de eyaletlere melikler gönderilmeye ve yanlarına atabeyler verilmeye devam edildi; ancak melik ve atabeylerin yetkileri Büyük Selçuklulara göre daha sınırlı tutuldu.

(Kaynak A ve Kaynak B, MEB 10. Sınıf Tarih Bireysel Öğrenme Etkinlikleri kitabındaki bilgilerden ve Büyük Selçuklu Devleti'nin taşra teşkilatına dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

2.1. Kaynaklara göre atabeylik kurumunun kuruluş amacı ile Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra üstlendiği işlevi karşılaştırarak bu kurumda meydana gelen değişimi açıklayınız. (10 puan)

2.2. Kaynak B'ye göre Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki melik ve atabey uygulamasını değişim ve süreklilik açısından değerlendiriniz. Bu uygulamada meydana gelen değişimin nedenini açıklayınız. (10 puan)

3. Aşağıda Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk devletlerinin ordu teşkilatı ve hükümdarlık alametlerine ilişkin bir değişim ve süreklilik formu verilmiştir. Formdaki bazı bilgiler numaralandırılarak boş bırakılmıştır.

Alan	İslamiyet öncesi Türk devletleri	Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletleri	Değişim / Süreklilik
Asker kaynağı	Ordu, boylara mensup savaşçılardan oluşurdu; eli silah tutan herkes asker sayılırdı (ordu-millet anlayışı).	..I..	Değişim
Ordunun ana gücü ve savaş taktiği	Ordunun büyük bölümü süvarilerden oluşurdu; Turan (hilal) taktiği uygulanırdı.	Ordunun büyük bölümü süvarilerden oluşmaya devam etti; Turan (hilal) taktiği uygulandı.	Süreklilik
Savaşların amacı	Cihan hâkimiyeti ülküsü	..II..	Süreklilik ve değişim
Deniz gücü	Ordu yalnızca kara kuvvetlerinden oluşurdu.	..III..	Değişim
Hükümdarlık alametleri	Taht, tuğ, sancak, otağ, kılıç	..IV..	Süreklilik ve değişim

(Form, MEB 10. Sınıf Tarih Bireysel Öğrenme Etkinlikleri kitabındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

3.1. Formda numaralandırılarak boş bırakılan yerlere (I, II, III ve IV) gelmesi gereken bilgileri yazınız. (10 puan)

3.2. Forma göre Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletlerinin ordu teşkilatında meydana gelen değişimlerin nedenlerini ve bu değişimlerin devlet yapısına etkilerini açıklayınız. (10 puan)

4. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

XIII. yüzyılda Türkiye Selçuklu sultanları, Anadolu'yu doğu-batı ve kuzey-güney yönlü ticaret yollarının buluştuğu bir merkez hâline getirmeyi amaçladı. Bu amaçla Akdeniz kıyısındaki Antalya ve Alanya ile Karadeniz kıyısındaki Sinop alındı, Kırım'daki Sudak'a sefer düzenlendi. Böylece Karadeniz ile Akdeniz limanları Anadolu üzerinden birbirine bağlandı. Konya, Aksaray, Kayseri ve Sivas gibi şehirleri birbirine ve limanlara bağlayan yollar üzerine Sultanhanı gibi büyük kervansaraylar yaptırıldı. Kayseri yakınlarında kurulan Yabanlu Pazarı'na farklı ülkelerden tüccarlar geldi. Venedik gibi ticaret şehirleriyle antlaşmalar yapılarak gümrük vergilerinde kolaylıklar sağlandı. Ticaret yolları üzerindeki şehirlerin nüfusu arttı; bu şehirler çarşılar, hanlar, camiler, medreseler ve şifahanelerle genişledi.

(Bu metin, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticaret politikasına dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

Kaynak B

Ahilik, XIII. yüzyılda Anadolu'da Ahi Evran öncülüğünde esnaf ve zanaatkârlar arasında ortaya çıkan bir teşkilattır. Abbasiler Dönemi'nde gelişen fütüvvet anlayışından etkilenen Ahilik; meslek eğitimini, üretimi ve ahlakı bir arada ele almıştır. Mesleğe çırak olarak başlayan genç, ustasının yanında yetişerek kalfa, zamanla da usta olurdu. Ahi birlikleri üretilen malların kalitesini ve fiyatını denetler, hileli mal üretenleri meslekten uzaklaştırırdı. Ahilerin uyması gereken kurallar fütüvvetname adı verilen eserlerde yazılı hâle getirilmişti. Ahi zaviyelerinde yolcular ağırlanır, ihtiyaç sahiplerine yardım edilirdi. Türkistan'dan ve İran'dan gelen Türk esnaf ve zanaatkârlar bu teşkilat sayesinde Anadolu şehirlerinde iş bulmuş, Doğu Roma (Bizans) esnafıyla rekabet edebilecek bir güce ulaşmıştır.

(Bu metin, MEB 10. Sınıf Tarih Bireysel Öğrenme Etkinlikleri kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

4.1. Kaynak A'ya göre Türkiye Selçuklularının ticaret politikası ile Anadolu'da şehirlerin gelişmesi arasındaki ilişkiyi açıklayınız. (10 puan)

4.2. Kaynak B'ye göre Ahilik teşkilatının Anadolu şehirlerindeki ekonomik ve sosyal hayata etkilerini değerlendiriniz. (10 puan)

4.3. Kaynak A ve Kaynak B'ye göre Türkiye Selçuklu Dönemi'nde ekonomik hayatın düzenlenmesinde devletin ve Ahilik teşkilatının üstlendiği rolleri karşılaştırınız. (5 puan)

5. Tarih öğretmeni, öğrencilerinden "Türkistan'dan Türkiye'ye Yerleşme, Şehirleşme ve Ekonomik Hayat" konulu bir broşür hazırlamalarını istemiştir. Zeynep'in broşür taslağındaki bilgi kutuları aşağıda verilmiştir. Bu bilgi kutularından ikisinde hatalı bilgi bulunmaktadır.

Kutu	Bilgi
1	Selçuklularda mülkiyeti devlete ait olan toprakların gelirleri, hizmet karşılığında asker ve devlet görevlilerine bırakılırdı. Bu uygulamaya ikta sistemi denirdi.
2	Selçuklularda hükümdarın şahsına ait tarla, bağ, bahçe ve otlaklara vakıf arazi denirdi.
3	Konargöçer Türkmenler, hayvanlarını otlatmak için yaz aylarında yaylaklara, kış aylarında kışlaklara göç ederdi.
4	Anadolu'da Kayı, Bayat, Avşar gibi Oğuz boylarının adını taşıyan pek çok köyün bulunması, Türkmenlerin Anadolu'ya boylar hâlinde yerleştiğini gösterir.
5	Selçuklu şehirlerinde cami, medrese, şifahane ve zaviye gibi yapıların yapımı ve giderleri yalnızca devlet hazinesinden karşılanırdı.

5.1. Taslakta hatalı bilgi bulunan kutuları belirleyerek bu bilgilerin doğrularını yazınız. (6 puan)

5.2. Taslaktaki doğru bilgilerden yararlanarak Türklerin Anadolu'daki ekonomik faaliyetleri ile yerleşme biçimleri arasındaki ilişkiye dair bir çıkarımda bulununuz. (4 puan)

6. Tarih kulübü öğrencileri, okulda düzenlenen sergi için "XIII. Yüzyılda Bir Türkiye Selçuklu Şehri ve Çevresi" adlı bir maket hazırlamıştır. Öğrencilerin maketteki unsurları tanıtmak için hazırladığı bilgi kartları aşağıda verilmiştir.

Kart	Maketteki unsur	Bilgi
1	Kale ve surlar	Şehir, verimli bir ovanın kenarındaki tepenin eteğinde kurulmuştur. Tepedeki iç kalede sultan köşkü bulunur. Şehir, kapıları olan surlarla çevrilidir.
2	Ulu Cami ve çarşı	Şehrin ortasındaki Ulu Cami'nin çevresinde dükkânlar sıralanmıştır. Aynı mesleği yapan esnafın dükkânları aynı sokakta toplanmıştır (bakırcılar, saraçlar, dokumacılar gibi).
3	Hanlar	Doğu-batı ve kuzey-güney yönlü iki ticaret yolunun şehre girdiği kapıların yakınındadır. Uzak bölgelerden gelen tüccarlar burada konaklar, mallarını depolar ve satar.
4	Medrese ve şifahane	Ulu Cami'nin yakınındadır. Medresede öğrenciler eğitim görür, şifahanede hastalar tedavi edilir.
5	Köyler	Ovada, sulama arklarının çevresinde Türkmen köyleri vardır. Köylerde buğday, arpa, sebze ve meyve yetiştirilir; ürünlerin bir kısmı şehir pazarında satılır.
6	Yaylalar	Şehrin güneyindeki dağlarda konargöçer Türkmenler yaz aylarını sürüleriyle birlikte yaylalarda geçirir. Yün, deri, yağ ve peynir gibi ürünlerini şehirde satar; şehirden kumaş, bakır kap ve tahıl alır.

(Maketteki şehir kurgusaldır. Kartlar, MEB 10. Sınıf Tarih Bireysel Öğrenme Etkinlikleri kitabındaki bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

6.1. Kartlara göre şehrin kuruluş yerinin ve şehirdeki çarşı ile hanların konumunun hangi sosyoekonomik ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak belirlendiğini açıklayınız. (5 puan)

6.2. Kartlardan yararlanarak şehirliler, köylüler ve konargöçerler arasındaki ekonomik ilişkiyi açıklayınız. Bu ilişkinin şehrin gelişmesine etkisi hakkında bir çıkarımda bulununuz. (6 puan)

6.3. Sergiyi gezen bir öğrenci "Selçuklu şehirleri, yalnızca sultanın yaşadığı ve şehri savunan askerlerin bulunduğu askerî ve idari merkezlerdi." demiştir. Bu görüşün doğruluğunu kartlardaki bilgilere dayanarak değerlendiriniz. (4 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	TAR.10.1.1. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilme — a) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadeleleri tarih şeridi üzerinde sıralar. b) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadelelerin özelliklerini belirler.	Alan becerileri: SBAB1. Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme · Kavramsal beceriler: KB2.14. Yorumlama
2	TAR.10.1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme — b) değişim ve sürekliliğin etkilediği unsurları inceler. c) değişim ve sürekliliğin kurumlara etkilerini sorgular. ç) değişim ve sürekliliğin neden ve sonuçlarını açıklar.	Alan becerileri: SBAB4. Değişim ve Süreklilliği Algılama (SBAB4.2. Değişim ve Sürekliliği Neden ve Sonuçlarıyla Yorumlama), SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.8. Sorgulama
3	TAR.10.1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme — a) değişim ve sürekliliği sağlayan unsurları inceler. b) değişim ve sürekliliğin etkilediği unsurları inceler. ç) değişim ve sürekliliğin neden ve sonuçlarını açıklar.	Alan becerileri: SBAB4. Değişim ve Süreklilliği Algılama, SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB2.8. Sorgulama
4	TAR.10.1.3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme — c) Farklı kaynaklar üzerinden konuya ilişkin bilgi toplar. d) Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapar.	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama), SBAB4. Değişim ve Süreklilliği Algılama · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB2.8. Sorgulama · Değer: D20. Yardımseverlik (5.2)
5	TAR.10.1.3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme — ç) Topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir. d) Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapar.	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma · Kavramsal beceriler: KB2.8. Sorgulama, KB3.3. Eleştirel Düşünme
6	TAR.10.1.3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme — c) Farklı kaynaklar üzerinden konuya ilişkin bilgi toplar. ç) Topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir. d) Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapar.	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma · Kavramsal beceriler: KB2.8. Sorgulama, KB3.3. Eleştirel Düşünme

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
10	*20*	*20*	*25*	*10*	*15*	***100***

YAZILIYA HAZIRLIK (1. DÖNEM - 1. YAZILI) · SENARYO 3

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 3** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 10. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(6 puan)** Her boşluk için kart harfi ile savaş adının birlikte doğru yazılması gerekir; her doğru boşluk 1 puandır.

- I (1040): B – Dandanakan Savaşı **(1 puan)**
- II (1048): C – Pasinler Savaşı **(1 puan)**
- III (1071): F – Malazgirt Savaşı **(1 puan)**
- IV (1176): E – Miryokefalon Savaşı **(1 puan)**
- V (1187): D – Hıttin Muharebesi **(1 puan)**
- VI (1243): A – Kösedağ Savaşı **(1 puan)**

1.2. **(4 puan)**

- Türkler arasında yapılan savaşın Dandanakan Savaşı (B kartı) olarak belirtilmesi **(2 puan)**
- Etkisinin "Büyük Selçuklu Devleti kurulmuştur." ya da "Gazneliler Horasan'ı kaybederek yıkılış sürecine girmiştir." ya da "Türklerin İran, Irak ve Anadolu'ya yönelik göç ve fetihleri hız kazanmıştır." şeklinde yazılması; bunlardan birinin yazılması yeterlidir **(2 puan)**

Kısmi puan: Savaş adı doğru, etkisi bağlam dışı ise 2 puan; savaş adı yazılmadan yalnızca Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu yazılmışsa 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 1.1. I: B – Dandanakan Savaşı, II: C – Pasinler Savaşı, III: F – Malazgirt Savaşı, IV: E – Miryokefalon Savaşı, V: D – Hıttin Muharebesi, VI: A – Kösedağ Savaşı. 1.2. Türkler arasında yapılan savaş, Selçuklular ile Gazneliler arasındaki Dandanakan Savaşı'dır. Bu savaşın sonunda Büyük Selçuklu Devleti kurulmuş, Gazneliler Horasan'dan çekilmek zorunda kalmış ve Türklerin batıya doğru göç ve fetihleri hızlanmıştır.

Yanlış cevap: Savaşların yerlerinin karıştırılması (ör. 1048'e Malazgirt, 1176'ya Hıttin yazılması); yalnızca kart harfi yazılıp savaş adının yazılmaması ya da kart harfi ile savaş adının birbiriyle uyuşmaması; 1.2'de Kösedağ, Malazgirt veya Pasinler savaşlarının Türkler arasında yapılmış savaş olarak gösterilmesi.

2. Doğru cevap:

2.1. **(10 puan)**

- I. Atabeylik kurumunun meliklerin devlet yönetimi ve askerlik eğitimini sağlamak amacıyla kurulduğunun belirtilmesi **(3 puan)**
- II. Atabeylerin, melik küçük yaşta ise eyaleti onun adına yöneterek eyaletin merkeze bağlı kalmasını sağladığının belirtilmesi **(2 puan)**
- III. Melikşah'tan sonra atabeylerin taht mücadelelerinde meliklerin dayandığı askerî güç hâline geldiğinin ve eyaletleri fiilen yönetmeye başladığının belirtilmesi **(3 puan)**
- IV. Atabeylerin yönettikleri bölgeleri babadan oğula geçen siyasi yapılara (atabeyliklere) dönüştürdüğünün, böylece eğitim ve rehberlik kurumunun bağımsız siyasi güce dönüştüğünün belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir.

2.2. **(10 puan)**

- I. Süreklilik: Türkiye Selçuklularında eyaletlere melik gönderilmesi ve yanlarına atabey verilmesi uygulamasının sürdüğünün (Büyük Selçuklu taşra teşkilatının örnek alındığının) belirtilmesi **(3 puan)**
- II. Değişim: Melik ve atabeylerin yetkilerinin daha sınırlı tutulduğunun belirtilmesi **(2 puan)**
- III. Değişimin nedeni olarak Büyük Selçuklu Devleti'nde atabeylerin güçlenip taht mücadelelerine karışması ve atabeylikler kurmasıyla devletin parçalanmasının tecrübe edilmesinin gösterilmesi **(3 puan)**
- IV. Bu değişimle merkezî otoritenin korunmasının, eyaletlerin merkeze bağlılığının sağlanmasının ve benzer bir bölünmenin önlenmesinin amaçlandığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir. Süreklilik ve değişim unsurları doğru yazılıp neden yazılmazsa en fazla 5 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 2.1. Atabeylik, başlangıçta meliklere devlet yönetimini ve askerliği öğretmek, melik küçükse eyaleti onun adına yönetmek ve böylece eyaletleri merkeze bağlı tutmak için kurulmuştur. Melikşah'ın ölümünden sonra ise atabeyler, taht mücadelesine giren meliklerin askerî dayanağı olmuş, eyaletleri fiilen yönetmiş ve zamanla Zengiler, İldenizliler, Salgurlular gibi babadan oğula geçen atabeylikler kurmuştur. Böylece eğitim ve rehberlik amaçlı bir kurum, merkezden kopan siyasi bir güce dönüşmüştür. 2.2. Türkiye Selçuklularında eyaletlere melik ve yanlarına atabey gönderilmesi uygulaması sürmüştür; bu bir sürekliliktir. Ancak melik ve atabeylerin yetkileri sınırlandırılmıştır; bu bir değişimdir. Bu değişimin nedeni, Büyük Selçuklu Devleti'nde atabeylerin güçlenerek taht kavgalarına karışması ve devletin parçalanmasına yol açmasıdır. Türkiye Selçukluları bu yolla merkezî otoriteyi korumayı amaçlamıştır.

Yanlış cevap: Atabeylerin hükümdar soyundan gelen şehzadeler olduğunun yazılması (melik ile atabeyin karıştırılması); atabeylik kurumunun Türkiye Selçuklularında tamamen kaldırıldığının yazılması; değişim ve süreklilik unsurlarının yer değiştirilerek verilmesi.

3. Doğru cevap:

3.1. **(10 puan)**

- I: Ordunun; sarayda yetiştirilen gulamlardan oluşan hassa ordusu (Gulaman-ı Saray), ikta askerleri (sipahiler), Türkmenler ve bağlı devletlerin kuvvetlerinden oluştuğunun yazılması; en az gulam ve ikta askerlerinin yazılması gerekir **(3 puan)**

- II: Cihan hâkimiyeti anlayışının İslamiyet'in etkisiyle gaza ve cihat anlayışıyla birleşerek sürdüğünün yazılması **(2 puan)**
- III: Türkiye Selçuklularında Akdeniz ve Karadeniz'de donanma kurulduğunun yazılması; donanma komutanına reisü'l-bahr (melikü's-sevahil) denildiğinin eklenmesi zorunlu değildir **(3 puan)**
- IV: Taht, tuğ, sancak, otağ, kılıç gibi alametlerin sürdüğünün ve bunlara hutbe okutma gibi İslami alametlerle tıraz, çetr, menşur, para (sikke) gibi yeni alametlerin eklendiğinin yazılması; eski alametlerin sürdüğü ve en az bir yeni alamet yazılmalıdır **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir. I'de yalnızca gulam ya da yalnızca ikta askerleri yazılırsa 2 puan; IV'te yalnızca yeni alametler yazılıp eski alametlerin sürdüğü belirtilmezse 1 puan verilir.

3.2. **(10 puan)**

- Neden I. İslamiyet'in kabulüyle Abbasiler ve Samaniler gibi Müslüman devletlerin askerî ve idari uygulamalarının (gulam ve ikta sistemleri) örnek alınması **(2 puan)**
- Neden II. Geniş topraklarda sürekli savaşa hazır, düzenli, disiplinli ve doğrudan hükümdara bağlı bir orduya ihtiyaç duyulması (Türkmen birliklerinin düzensiz yapısı) **(2 puan)**
- Neden III. Anadolu'da Akdeniz ve Karadeniz kıyılarının ele geçirilmesi ve kıyıların, deniz ticaretinin korunması ihtiyacı (donanma) **(2 puan)**
- Etki IV. Sultana bağlı hassa ordusuyla merkezî otoritenin güçlenmesi, ordunun kurumsallaşması ve profesyonelleşmesi **(2 puan)**
- Etki V. İkta sistemiyle devlet hazinesine yük olmadan atlı asker yetiştirilmesi, tarımsal üretimin ve vergi toplamanın sürekliliğinin sağlanması **(2 puan)**

Kısmi puan: Her ölçüt 2 puandır. Neden ve etki ilişkilendirilmeden yalnızca "gulam sistemi, ikta sistemi uygulandı" gibi ifadelerle yetinilirse toplamda en fazla 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 3.1. I: Ordu; gulamlardan oluşan hassa ordusu, ikta askerleri (sipahiler), Türkmenler ve bağlı devletlerin kuvvetlerinden oluşmuştur. II: Cihan hâkimiyeti anlayışı sürmüş, İslamiyet'in etkisiyle gaza ve cihat anlayışıyla birleşmiştir. III: Türkiye Selçukluları Akdeniz ve Karadeniz'de donanma kurmuştur. IV: Taht, tuğ, sancak, otağ ve kılıç gibi alametler kullanılmaya devam etmiş, bunlara hutbe okutma, tıraz ve çetr gibi alametler eklenmiştir. 3.2. Selçuklular, Müslüman devletlerden Abbasilerin ve Samanilerin gulam ve ikta uygulamalarını örnek almıştır. Geniş topraklarını korumak için her an savaşa hazır, düzenli ve sultana bağlı bir orduya ihtiyaç duymuşlardır. Türkiye Selçukluları kıyı şehirlerini alınca deniz ticaretini ve kıyıları korumak için donanma kurmuştur. Bu değişimlerle sultana bağlı hassa ordusu sayesinde merkezî otorite güçlenmiş, ordu kurumsallaşmıştır. İkta sistemi sayesinde hazineden para harcanmadan asker yetiştirilmiş, toprakların işlenmesi ve vergilerin toplanması sürekli hâle gelmiştir.

Yanlış cevap: I'de Selçuklu ordusunun yalnızca boylardan oluştuğunun yazılması; III'te Büyük Selçuklu Devleti'nin donanma kurduğunun yazılması; IV'te İslamiyet öncesi alametlerin tamamen terk edildiğinin yazılması; 3.2'de değişimlerin Moğol etkisiyle ya da Haçlı Seferleri sırasında Avrupa'dan alınan uygulamalarla açıklanması.

4. Doğru cevap:

4.1. **(10 puan)**

- I. Antalya, Alanya ve Sinop gibi liman şehirlerinin alınmasıyla Anadolu'nun Karadeniz ile Akdeniz arasında transit ticaret merkezi hâline gelmesi **(2 puan)**

- II. Ticaret yolları üzerindeki kervansarayların tüccarlara güvenli konaklama imkânı sunarak ticareti canlandırması **(2 puan)**
- III. Yabanlu Pazarı gibi panayırlar, ticaret antlaşmaları ve gümrük kolaylıklarıyla yabancı tüccarların Anadolu'ya çekilmesi **(2 puan)**
- IV. Ticaret yolları üzerindeki şehirlerin nüfusunun artması **(2 puan)**
- V. Şehirlerin çarşı, han, cami, medrese ve şifahane gibi yapılarla genişlemesi ve imar edilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Her ölçüt 2 puandır. Ticari önlemler sıralanıp şehirlerin gelişmesiyle ilişki kurulmazsa toplamda en fazla 4 puan verilir.

4.2. **(10 puan)**

- Ekonomik I. Usta-kalfa-çırak düzeniyle meslek eğitiminin sağlanması ve nitelikli üreticilerin yetişmesi **(2 puan)**
- Ekonomik II. Kalite ve fiyat denetimiyle tüketicinin korunması, hileli üretimin ve haksız kazancın önlenmesi **(2 puan)**
- Ekonomik III. Göçle gelen Türk esnaf ve zanaatkârların iş bulması, Doğu Roma (Bizans) esnafıyla rekabet edebilmesi ve böylece şehirlerde kalıcı olarak yerleşmesi **(2 puan)**
- Sosyal IV. Fütüvvetnamelerdeki kurallarla dürüstlüğün ve esnaf ahlakının iş hayatına hâkim olması **(2 puan)**
- Sosyal V. Ahi zaviyelerinde yolcuların ağırlanması ve ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesiyle yardımlaşma ve dayanışmanın güçlenmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Her ölçüt 2 puandır. Ekonomik ve sosyal etkiler ayrımı yapılmadan doğru açıklanan her ölçüt de puan alır.

4.3. **(5 puan)**

- I. Devletin liman, yol ve kervansaray gibi altyapıyı kurduğunun ve ticaret yollarının güvenliğini sağladığının belirtilmesi **(2 puan)**
- II. Devletin antlaşmalar, gümrük kolaylıkları ve panayırlarla ticareti teşvik ettiğinin belirtilmesi **(1 puan)**
- III. Ahilik teşkilatının üretimi ve meslek eğitimini düzenlediğinin belirtilmesi **(1 puan)**
- IV. Ahilik teşkilatının kalite, fiyat ve esnaf ahlakını denetlediğinin belirtilmesi **(1 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca devletin ya da yalnızca Ahiliğin rolü yazılırsa en fazla 3 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 4.1. Türkiye Selçukluları Antalya, Alanya ve Sinop'u alarak Anadolu'yu Karadeniz ile Akdeniz arasında bir ticaret köprüsü hâline getirmiştir. Yollar üzerine yapılan kervansaraylar tüccarların güvenle konaklamasını sağlamış, Yabanlu Pazarı ve ticaret antlaşmaları yabancı tüccarları Anadolu'ya çekmiştir. Ticaretin canlanmasıyla yollar üzerindeki Konya, Kayseri, Sivas gibi şehirlerin nüfusu artmış; bu şehirler çarşı, han, cami, medrese ve şifahanelerle genişlemiştir. 4.2. Ahilik, usta-kalfa-çırak düzeniyle meslek eğitimini sağlamış ve nitelikli üreticiler yetiştirmiştir. Mal kalitesini ve fiyatları denetleyerek hileyi önlemiş, tüketiciyi korumuştur. Göçle gelen Türk esnafın iş bulmasını ve Bizans esnafıyla rekabet etmesini sağlayarak Türklerin şehirlerde yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Fütüvvetnamelerdeki kurallarla dürüstlük iş hayatına hâkim olmuş, zaviyelerde yolcuların ağırlanması ve ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesiyle dayanışma güçlenmiştir. 4.3. Devlet; liman, yol ve kervansaray gibi altyapıyı kurmuş, güvenliği sağlamış, antlaşmalar ve panayırlarla ticareti teşvik etmiştir. Ahilik ise şehirlerde üretimi ve meslek eğitimini düzenlemiş; kaliteyi, fiyatları ve esnaf ahlakını denetlemiştir. Devlet daha çok ticaretin, Ahilik ise üretimin düzenlenmesinde etkili olmuştur.

Yanlış cevap: Kervansarayların yalnızca askerî amaçla yapıldığının yazılması; Ahiliğin devlet tarafından kurulan bir vergi teşkilatı olarak açıklanması; Ahiliğin kurucusu olarak Şeyh Edebali'nin gösterilmesi; fütüvvet anlayışının Ahilikten etkilenerek ortaya çıktığının yazılması.

5. Doğru cevap:

5.1. **(6 puan)**

- 2 numaralı kutunun hatalı olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**; doğrusunun "Hükümdarın şahsına ait topraklara has arazi denirdi. Vakıf arazi, gelirleri cami, medrese gibi hayır işlerine ayrılan topraklardır." şeklinde yazılması **(2 puan)**
- 5 numaralı kutunun hatalı olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**; doğrusunun "Bu yapıların yapımı ve giderleri büyük ölçüde sultanlar, devlet adamları ve hayırsever kişilerce kurulan vakıflar aracılığıyla karşılanırdı." şeklinde yazılması **(2 puan)**

Kısmi puan: Hatalı kutu doğru belirlenip doğrusu yazılmazsa her kutu için 1 puan verilir. 2 numaralı kutu için yalnızca "has arazi" ifadesinin yazılması 2 puan olarak kabul edilir.

5.2. **(4 puan)**

- I. Hayvancılıkla geçinen konargöçer Türkmenlerin yaylak-kışlak düzeninde mevsimlik göçlerle yaşadığının, yani hayvancılığın konargöçer yerleşme biçimini belirlediğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- II. İkta sistemiyle toprağa bağlanan ve tarımla uğraşan Türkmenlerin boylar hâlinde köyler kurarak yerleşik hayata geçtiğinin (köylerin boy adlarını taşıdığının) belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Ekonomik faaliyetin türünün yerleşme biçimini belirlediği genel olarak ifade edilip örneklendirilmezse 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 5.1. 2 numaralı kutu hatalıdır; hükümdarın şahsına ait topraklara has arazi denirdi, vakıf arazinin gelirleri hayır işlerine ayrılırdı. 5 numaralı kutu hatalıdır; cami, medrese, şifahane ve zaviye gibi yapılar çoğunlukla sultanların, devlet adamlarının ve hayırseverlerin kurduğu vakıflar aracılığıyla yapılır ve yaşatılırdı. 5.2. Türklerin yerleşme biçimi ekonomik faaliyetlerine göre şekillenmiştir. Hayvancılık yapan Türkmenler yaylak ve kışlak arasında göç ederek konargöçer yaşamı sürdürmüştür. Tarımla uğraşmaya başlayan ve ikta sistemiyle toprağa bağlanan Türkmenler ise boylar hâlinde köyler kurarak yerleşik hayata geçmiş, bu köyler Kayı, Bayat, Avşar gibi boy adlarıyla anılmıştır.

Yanlış cevap: 1, 3 veya 4 numaralı kutuların hatalı olarak gösterilmesi; 2 numaralı kutunun doğrusunun "ikta arazi" olarak yazılması; 5.2'de ekonomik faaliyetler ile yerleşme arasında ilişki kurulmadan yalnızca kutulardaki bilgilerin tekrar edilmesi.

6. Doğru cevap:

6.1. **(5 puan)**

- I. Şehrin verimli bir ovanın kenarında kurulmasının, şehrin ihtiyaç duyduğu tarım ürünlerinin yakından sağlanmasına yönelik olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**
- II. Şehrin iki ticaret yolunun kesiştiği yerde kurulmasının ticaretten yararlanmaya, tepedeki kale ile surların ise şehrin ve ticaretin güvenliğini sağlamaya yönelik olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**
- III. Çarşının halkın en çok toplandığı Ulu Cami'nin çevresinde, şehrin ortasında kurulduğunun; aynı meslekten esnafın aynı sokakta toplanmasının alışverişi ve üretimi kolaylaştırdığının belirtilmesi; esnafın denetlenmesinin kolaylaştığının yazılması da kabul edilir **(2 puan)**

- IV. Hanların ticaret yollarının şehre girdiği kapıların yakınında kurulmasının, uzaktan gelen tüccarların mallarını kolayca taşıyıp depolamasını ve satmasını sağlamaya yönelik olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**

6.2. **(6 puan)**

- I. Köylülerin tahıl, sebze ve meyve gibi tarım ürünlerini; konargöçerlerin yün, deri, yağ ve peynir gibi hayvansal ürünlerini şehir pazarında sattığının belirtilmesi **(2 puan)**
- II. Şehirdeki esnafın yün ve deri gibi ham maddeleri dokumacılık ve saraçlık gibi zanaatlarla işlediğinin, kumaş ve bakır kap gibi ürünleri köylülere ve konargöçerlere sattığının; böylece üç grubun birbirinin ihtiyacını karşılayan karşılıklı bir ekonomik bağ kurduğunun açıklanması **(2 puan)**
- III. Çıkarım: Tarım, hayvancılık, zanaat ve ticaretin şehirde buluşmasıyla şehrin çevresi için bir pazar ve üretim merkezi hâline geldiği, bu ekonomik canlılığın şehre nüfus çektiği ve şehrin büyüyüp geliştiği yönünde bir çıkarım yapılması **(2 puan)**

Kısmi puan: Ekonomik ilişki yalnızca tek yönlü olarak (yalnızca köylülerin ve konargöçerlerin şehre ürün sattığı) açıklanırsa II. ölçüt için 1 puan verilir.

6.3. **(4 puan)**

- I. Görüşün eksik ya da yanlış olduğunun belirtilmesi; kale, surlar ve sultan köşkünün şehrin askerî ve idari işlevini gösterdiğinin kabul edilmesi **(1 puan)**
- II. Çarşı, aynı meslekten esnafın toplandığı sokaklar ve hanların şehrin üretim ve ticaret merkezi, yani ekonomik bir merkez olduğunu gösterdiğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- III. Cami, medrese ve şifahanenin şehrin dinî, eğitim ve sağlık hizmetlerinin verildiği sosyal ve kültürel bir merkez olduğunu gösterdiğinin belirtilmesi **(1 puan)**

Kısmi puan: Görüşün yanlış olduğu yazılıp kartlardan kanıt gösterilmezse 1 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 6.1. Şehir, ihtiyaç duyduğu tahıl ve meyveyi yakından sağlayabilmek için verimli bir ovanın kenarında, ticaretten yararlanmak için de iki ticaret yolunun kesiştiği yerde kurulmuştur. Tepedeki kale ve surlar şehrin ve ticaretin güvenliğini sağlamıştır. Çarşı, halkın en çok toplandığı Ulu Cami'nin çevresinde kurulmuş; aynı meslekten esnafın aynı sokakta toplanması alışverişi ve esnafın denetlenmesini kolaylaştırmıştır. Hanlar ise tüccarların mallarını kolayca taşıyıp depolayabilmesi için ticaret yollarının şehre girdiği kapıların yakınına yapılmıştır. 6.2. Köylüler tahıl, sebze ve meyveyi; konargöçer Türkmenler yün, deri, yağ ve peyniri şehir pazarında satar. Şehirdeki dokumacılar ve saraçlar bu ham maddeleri işler; köylüler ve konargöçerler de şehirden kumaş, bakır kap ve tahıl alır. Böylece şehirliler, köylüler ve konargöçerler birbirinin ihtiyacını karşılar. Bu karşılıklı ilişki sayesinde şehir, çevresinin pazar ve üretim merkezi hâline gelmiş; ekonomik canlılık şehre nüfus çekerek şehrin büyümesini sağlamıştır. 6.3. Bu görüş eksiktir. Kale, surlar ve sultan köşkü şehrin askerî ve idari bir merkez olduğunu gösterir. Ancak çarşı, esnaf sokakları ve hanlar şehrin aynı zamanda üretim ve ticaret merkezi olduğunu; cami, medrese ve şifahane de eğitim, ibadet ve sağlık hizmetlerinin verildiği sosyal ve kültürel bir merkez olduğunu gösterir. Dolayısıyla Selçuklu şehirleri yalnızca askerî ve idari merkezler değil, ekonomik ve sosyal hayatın da merkezleriydi.

Yanlış cevap: Şehrin kuruluş yerinin yalnızca savunma ihtiyacıyla açıklanması; hanların askerî amaçla yapıldığının yazılması; köylülerin ve konargöçerlerin şehirle hiçbir ekonomik ilişkisinin bulunmadığının ya da kendi kendine yeten kapalı topluluklar olduğunun ileri sürülmesi; 6.3'te görüşün doğru kabul edilmesi ya da kartlarla ilişkisi olmayan bilgilerle değerlendirilmesi.